

'arî'nin *el-Lüma' fi'r-red 'alâ ehli'z-zeyğ ve'l-bida'* adlı kitabı ile *Risâle fi istihsâ-ni'l-havz fi 'ilmi'l-keîâm (el-Haş 'ale'l-bahş*)* adlı risâlesinin tenkitli neşri ve İngilizce'ye çevirisinden oluşmaktadır. 2. *et-Teshâñü'l-mensûbe ilâ feylesüfi'l-'Arab: Bahş bi-münâsebeti ihtifâlâtı Bağdâd ve'l-Kindî* (Bağdad 1382/1962). Eserde başta İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*, İbnü'l-Kiftî'nin *İhbârü'l-'ulemâ' bi-ah-bârî'l-hükemâ'* ve İbn Ebû Usaybia'nın *'Uyûnü'l-enbâ'* adlı eserleri olmak üzere çeşitli fihrist ve tabakat kitaplarında Ya'küb b. İshak el-Kindî'ye nisbet edilen eserlerle bunlardan günümüze ulaşabilen yazma, matbu ve başka dillere çevrilmiş nüshalarının listesi verilmektedir. 3. *Spoken Arabic of Baghdad* (I-II, Beyrut 1964-1965, Faraj Raffouli ile birlikte). Eserin I. cildinde Arapça'nın Bağdat lehçesinin grameri edebî yazı dilinin kaideleriyle birlikte verilmiş, II. cildinde bunların İngilizce çevirileri, okunuşları ve örnek metinler yer almıştır. 4. *Freedom and Fulfillment: An Annotated Translation of al-Ghazâlî's al-Munqidh min al-Dalâl and Other Relevant Works of al-Ghazâlî* (Boston 1980). Eser *Deliverance from Error: An Annotated Translation of al-Munqidh min al-Dalâl and Other Relevant Works of al-Ghazâlî* adıyla tekrar yayımlanmıştır (Louisville 1999). McCarthy ayrıca Bâkılânî'nin *et-Temhîd* (Beyrut 1957) ve *el-Beyân* (Beyrut 1958) adlı eserlerinin ilmi neşrini gerçekleştirmiş ayrıca Ya'küb b. İshak el-Kindî'nin *Risâle fi'l-'akl*'inin Arapça metnini ve notlarla İngilizce tercümesini neşretmiştir ("al-Kindî's Treatise on the Intellect", *IS*, III/2 [1964], s. 119-149).

BİBLİYOGRAFYA :

R. J. McCarthy – Faraj Raffouli, *Spoken Arabic of Baghdad*, Beyrut 1964, I, s. XII, XXXVI; Bâkılânî, *el-Beyân* (nşr. R. J. McCarthy), Beyrut 1958, neşreden giriş, s. 11; J. D. Latham, "Obituary, Revd Dr. R. J. McCarthy, SJ (1913-1981)", *BRISMES Bulletin*, VIII/1 (1981), s. 76-79; J. M. Fiey, "In Memoriam, Le Père Richard J. McCarthy, s.j. (1913-1981)", *MIDEO*, XV (1982), s. 315-316; Günay Tümer, "Cizvidler", *DİA*, VIII, 41; Âdil Cäsım el-Beyâtî, "Irak", a.e., XIX, 110.

MUSTAFA SİNANOĞLU

MEÂD
(المعاد)

Dönüş, dönüş yeri anlamında özellikle kelâm ve felsefede kıyamet için kullanılan bir terim (bk. KİYAMET).

MEÂFİR (Benî Meâfir)
(بنو المعافر)

Yemen'de yaşayan
Kahtâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.

Kabileye adını veren Meâfir'in nesebi Meâfir b. Ya'fur b. Mâlik b. Hâris b. Mürre vasıtasıyla Kahtân'a ulaşır ve Himyerîler arasında zikredilir. Tarihi Sebeîiler zamanına kadar uzanan Meâfirîler, Yemen'de Vâdînahle ile Vâdîharaza arasında diğer kabilelerle birlikte iç içe yaşamakta idiler; ancak konuştukları lehçe onlarınkinden farklı idi. Yemen'de Taiz yakınlarındaki Meâfir ismini bu kabilelerden alır. Meâfirîler dokumacılıkla şöret bulmuştur. İlk devir İslâm tarihi kaynaklarında vergi ödemeleri dahil Meâfir kumaşının pek çok yerde kullanıldığına işaret edilmektedir. Kâbe'ye ilk defa örtü asanlar arasında adı geçen Yemen tûbba'larından Es'ad Ebû Kerb'in de bu kumaşı kullandığı söylenir. Meâfirîler saraçlıkta da mâhirdiler; yaptıkları eyer ve semerler bütün Arabistan'da meşhurdur. Öte yandan sihir ve büyüyle meşgul oldukları için diğer kabileler arasında pek itibar görmedikleri rivayet edilir.

Meâfir kabilesi 9 (630) yılında İslâm'a girmiştir. Resûlullah, Tebük Seferi'nden dönünce ramazan ayında Himyer meliklerinin mektubunu getiren Mâlik b. Mürâre (Mürre) er-Ruhâvî Medine'ye geldi ve Hz. Peygamber'e kendisini elçi olarak gönderen Hâris b. Abdükülâl, kardeşleri Nuaym ve Şüreyh ile (Şurahbî) Zû Ruayn, Meâfir ve Hemdân emîrlerinin ihtidâ ettiklerini bildirdi. Resûl-i Ekrem, Mâlik b. Mürâre'yi evinde yatırması ve kendisine iyi bir konuk severlik göstermesi için Bîlâl-i Habeşî'ye emir verdi. Elçi Medine'den ayrılacağı zaman Resûlullah Himyer meliklerine hitâben bir mektup yazdı. Besmeleden sonra, "Muhammed resûlullah-tan Hâris b. Abdükülâl, Nuaym b. Abdükülâl, Şüreyh b. Abdükülâl ile Zû Ruayn, Meâfir ve Hemdân emîrlerine" şeklinde başlayan mektupta Hz. Peygamber onların müslüman olmalarından duyduğu memnuniyeti dile getiriyor, namaz kılmaları ve zekât vermeleri gerektiğini bildiriyor ve Ehl-i kitap'tan da cizye alınmasını istiyordu. Resûl-i Ekrem'in mektubunda zekât ve cizye miktarlarını ayrıntılı bir şekilde zikretmesinin yanında zekât mallarının kendisine ve ailesi fertlerine helâl olmadığını ve cizye ödemelerinin dinar veya Meâfir kumaşı ile yapılabileceğini belirtmesi dikkat çekicidir.

İlk İslâm fetihlerine katılan Meâfirîler'in bir kısmı Mısır'a, bir kısmı da Endülüs'e yerleşmiş ve siyaset, askerlik, ilim, sanat, bayındırlık faaliyetlerinde önemli roller oynamıştır. Amr b. Âs Fustat şehrinin kurulmasında ve yolların yapılmasında özellikle bu kabile mensuplarından yararlanmıştır. Kabilenin bir kolu olan Karâfe'nin Kahire'de yerleştiği semt de kendi adlarıyla anılır. Sem'ânî, II. (VIII.) yüzyıl hadis âlimleri arasında bazı Meâfir âlimlerinin adını verir (*el-Ensâb*, XII, 328-330). Bunların yanında Endülüslü âlimlerden Ahmed b. Muhammed el-Meâfirî, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî ve Ali b. Muhammed el-Meâfirî ile Kuzey Afrika'da başşehir Trablusgarp olmak üzere ilk İbâzî devletini kuran Ebû'l-Hattâb el-Meâfirî zikre diledi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 264, 356; Belâzûrî, *Fütüh* (Fayda), s. 102; Hemdânî, *Şifâtü Cezîretü'l-'Arab* (nşr. Muhammed b. Ali el-Ekva' el-Hivâlî), Riyad 1397/1977, bk. İndeks; Sem'ânî, *el-Ensâb*, XII, 328-330; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 465-466; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 305; VI, 233, 251, 348; IX, 321; X, 29; XI, 285; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb*, Beyrut 1405/1984, s. 378; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü kabâ'ili'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, III, 1115; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 90-92; A. Grohmann, "Maâfir", *İA*, VII, 112-114; a.mlf. – G. R. Smith, "Ma'âfir", *EP* (Fr.), V, 901-902.

MEHMET ALİ KAPAR

MEÂFİRİ
(المعافري)

Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed
b. Abdillâh el-Meâfirî et-Talemenkî
(ö. 429/1037)

Kıraat âlimi.

340 (951) yılında Endülüs'ün Talemenke (Salamanca) şehrinde doğdu. 362'de (972-73) hadis nakletmeye başladı. Kurtuba'ya (Cordoba) yerleşti ve burada Ebû Ca'fer Ahmed b. Avnullah'tan ders aldı. İbn Müferric el-Kâdî, Ebû Muhammed el-Bâcî, İbn Futays, İbn Battâl el-Kurtubî, Ebû'l-Kâsım Halef b. Muhammed el-Havlânî ve Ali b. Muhammed el-Antâkî gibi âlimlerden faydalandı.

375-381 (985-991) yılları arasında tahsilini ilerletmek maksadıyla Doğu'ya seyahat etti, bu sırada hac görevini de yerine getirdi. Mekke'de Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed b. Cibrîl el-Uceyfi ve Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. İrâk, Medine'de Ebû'l-Hasan Yahyâ b. Hüseyin el-Matlebî, Mısır'da Muhammed b. Ali el-

Üdfüvî ve Ebû't-Tayyib İbn Galbûn, Dimyat'ta Ebû Bekir b. Muhammed b. Yahyâ b. Ammâr, Kayrevan'da İbn Ebû Zeyd ve Ebû Ca'fer Ahmed b. Dehmûn gibi âlimlerle tanıştı. Onlardan kıraat, hadis, fıkıh ve tasavvuf dersleri aldıktan sonra memleketine döndü. Değişik ilimlerde, özellikle Kur'an ve hadis alanında otorite kabul edildi ve kıraat ilmini Endülüs'e ilk getiren âlim olarak tanındı.

Meâfirî seyahatten dönüşünde Kurtuba'da imamlık yaptı; kıraat, tefsir ve hadis dersleri okuttu ve pek çok öğrenci yetiştirdi. Ebû Ömer İbn Abdülber, İbn Hazm, Abdullah b. Sehl el-Endelüsî, Muhammed b. Ahmed b. Abdullah el-Havlânî ve İbn Sîde onun talebelerinden bazılarıdır. Daha sonra Meriye (Almeria), Mürsiye (Murcia), İlbîre (Elvira) ve Sarakusta şehirlerinde öğretimle meşgul olan, zühd hayatı ve sünnete bağlılığıyla tanınan Meâfirî 1 Muharrem 429'da (14 Ekim 1037) vefat etti. Ölüm tarihi Zilhicce 429 (Eylül 1038) olarak da kaydedilmiştir.

Bazı kaynaklar, Meâfirî'nin emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker yaparken sert davranmasından dolayı 425 (1034) yılında Sarakusta şehrinde on beş kadar fakih ve âlimin ona karşı ayaklandığını ve kendisini şehrin kadısı Muhammed b. Abdullah b. Karnûn'un kurtardığını bildirmektedir. Meâfirî'ye karşı çıkanlar, onun Harûrî (Hâricî) olduğunu ve sünnete aykırı hareket ettiğini iddia etmişlerdir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 568). Bu iddiaları inceleyen Ömer b. Hamâdî, Meâfirî'nin Hâricîliğe meylettğini ve sünnete aykırı davrandığını gösteren bir delil bulunmadığını söylemiş, onun yaşadığı dönemde Endülüs'te sünnet karşıtı hareketlere geçit verilmediğini, Meâfirî'nin eserlerinin ve talebelerinin onun Ehl-i sünnet yolunda bir Mâlikî olduğunu göstermek için yeterli sayıldığını ifade etmiştir. Meâfirî, bu olaydan sonra Sarakusta şehrini terk edip kenar bölgelere seyahatlere çıkmış ve öğretim çalışmalarını bu yörelerde sürdürmüştür. Ömrünün sonlarına doğru tekrar Talemenke'ye dönmüş, vefatına kadar burada yaşamıştır.

Eserleri. *Tefsîrü'l-Kur'ân*. Beş ciltlik bir nüshasının Vatikan Kütüphanesi'nde bulunduğu belirtilmektedir (*el-Fihrisü's-şâmil*, I, 93). Meâfirî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *ed-De'il ilâ ma'rifeti'l-Celîl*, *el-Beyân fi i'râbi'l-Kur'ân*, *Fezâ'ilü Mâlik*, *Ricâlü'l-Muvaṭṭa'*, *el-Vüṣûl ilâ ma'rifeti'l-uṣûl*, *er-Risâletü'l-muḥtasara fi mezâhibi Ehli's-sünne*, *Kitâbü Yevm ve leyale*,

Fehrese, *er-Red 'alâ İbn Meserre*, *er-Ravza*. Meâfirî ayrıca Ebû'l-Arab'ın *Kitâbü Ṭabakâti 'ulemâ'i İrîkîyye* adlı eserini ihtisar etmiş, eser bu muhtasar şekliyle günümüze ulaşmıştır (nşr. Muhammed b. Ebû Şeneb, Cezâyir 1332/1914).

BİBLİYOGRAFYA :

Kādî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, VIII, 32-33; İbn Beşkuvâl, *eş-Şıla*, I, 44-45; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 566-569; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kur-râ* (Altıkulaç), II, 733-734; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 178-180; İbnü'l-Cezerî, *Ğâyetü'n-Nihâye*, I, 120; Dâvûdî, *Ṭabakâtü'l-müfessirîn*, I, 77-79; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 212-213; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party Kings*, Princeton 1985, s. 179-180; Ömer b. Hamâdî, "Kaḏıyyetü Ebî 'Ömer et-Ṭalemenkî el-Endelüsî", *Mecelletü Dirâsât Endelüsiyye*, sy. 3, Tunus 1989, s. 5-21; M. Fierro, "El proceso contra Abû 'Umar al-Ṭalamankî a través de su vida y su obra", *Sharq al-Andalus*, IX, Alicante 1992, s. 93-127; a.mlf., "al-Ṭalamankî", *El²* (İng.), X, 159; *el-Fihrisü's-şâmil*: *Ulûmü'l-Kur'ân*, *maḥṭûṭâtü'l-tefsîr ve 'ulûmüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1989, I, 93.

ERDOĞAN BAŞ

MEÂKİL

(bk. ÂKİLE).

MEÂLÎ

(مَالِي)

(ö. 942/1535-36)

Divan şairi.

895 (1490) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. II. Bayezid dönemi âlim ve kadılarından Mustafa b. Evhadüddin Yaritharî'nin oğludur. Asıl adı Mehmed olup İstanbul kadısı olan babasına nisbetle Yaritharîoğlu, köse olduğu için de Köse Meâlî lakabıyla tanındı. Anne tarafından Fenârî ailesine mensup olan Meâlî iyi bir öğrenim gördü. Gerek ilmî kapasitesi gerekse ailesinin konumu sebebiyle iyi bir göreve tayin edilmesi beklendiği halde hezliyyâta düşkünlüğü ve gençliğinde toplumun ayak takımıyla düşüp kalkması yüzünden hak ettiği yerlere gelemeyi ve bazı kasaba kadılıklarıyla yetinmek mecburiyetinde kaldı. Mülâzemetinden sonra müderris olmak istediye de yine ahlâkî zaafı dolayısıyla bu göreve tayin edilmedi. Mihaliç, Kepsut ve Fırt'ta kadılık yaptı. Denizli kadılığı talebi de aynı sebepten geri çevrildi. Sofya ve Filibe kadılıklarının ardından, şehzadelikten tanıdığı Kanûnî Sultan Süleyman tahta çıkınca hayatı boyunca uhdesinde kalmak üzere Ge-

libolu kadılığına tayin edildi. Bolayır tevliyatinin de eklendiği bu görevde on yıl kadar rahat bir ömür sürdükten sonra Gelibolu'da vefat etti ve oraya gömüldü.

Uzun burunlu, zayıf ve köse olduğu için kaynaklarda Meâlî'nin fizikî görüntüsü hakkında ayrıntılı bilgi verilmekte, güleç yüzlü, şirin sözlü, şakacı ve alingan olduğu belirtilmekte, hafifmeşrepliğinin ve kendisini görenlerin gülmeden edemedikleri garip görünüşünün mesleğinde yükselememesinde rolü olduğu kaydedilmektedir. Şairin meslekî bakımdan ilerlememesine sebep olan bir diğer husus şiirlerinde hezle ve müstehcenliğe devrin anlayışını zorlayacak ölçüler içinde yer vermiş olmasıdır. Meâlî müstehcenlik sınırını zorladığı, hatta zaman zaman aştığı için özel hayatında da sıkıntı çekmiştir. Kaynaklarda bu durumla ilgili olarak çeşitli anekdotlar nakledilir.

Meâlî'nin, kaynakların eskiden beri kayıp olduğundan söz ettiği mürettep divanı (*Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, s. 271) günümüze ulaşmamış, ancak eksik bir nüshası ile (Süleymaniye Ktp., İzmir, nr. 552) mecmualar taranarak derlenen diğer şiirleri Edith Ambros tarafından *Candid Penstrokes: The Lyrics of Me'âlî, an Ottoman Poet of the 16th Century* adıyla yayımlanmıştır (Berlin 1982). Eser bir kaside, bir Arapça kıta, beş tarih, sekiz murabba, bir destan, 270 gazel, otuz

Meâlî'yi bir öğrencisiyle tasvir eden minyatür (Âşık Çelebi, *Meşâirü's-şuarâ*, Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Tarih, nr. 772, vr. 311*)

